لەبارەی باردۆخی ئێرانەوە.. ئاراس سەعید

“دۆڵۆز” پێی وایە هەموو ڕووداوێک دوو ڕەهەند لەخۆدەگرێت: ڕەهەندی پێش ڕووداو- Virtualو ڕەهەندی دوای ڕووداو-Actual. بۆ شرۆڤەکردنی باردۆخی ئێران لەسەر دوو ڕەهەند دەوەستین.

یەکەم: ڕەنگە بۆچونەکانی “ماکس ڤێبەر” لە بارەی دەوڵەتەوە لە هەموو بۆچونەکانی دی زیاتر، یارمەتیمان بدات، تا لە باردۆخی سیاسی ئێران تێبگەین.
بە بۆچونی “ڤێبەر” :(دەوڵەت خاوەنی مۆنپۆڵکردنی شەرعیانەی هێزە- power.) دەوڵەتێکی ئایینی وەکو ئێران، لە ڕێگەی جومگەکانی دەسەڵات دوونیای سیمبولەکان و پڕۆسەی وەک یەکلێکردنەوە پەیکەربەندی جڤاک دا□□□ژ□تەوەو مافی خۆ نمیاشکردنی تاکگەرایی و ئازادییەکانی لێ دەسێنێتەوە. بەجۆرێکی تر، پڕۆسەی بەو ئەویترکردنی سەبجێکت لە ڕێگەی دوونیای سیمبولەکان و دیسپلینی جەستەوە.
” مێشڵ فۆکۆ” سەبارەت بە دیسپلینی جەستەی ڕای وایە کە جەستەی مرۆڤ لەم کاتەدادەخزێنرێتە ناو دەزگایەکی دەسەڵاتەوە، کە هەڵدەلوشێ، تێکدەشکێنێ□و سەر لە نوێ بونیادی دەنێتەوە، دیسپلین جەستەیی ملکەچو گوێڕایەڵو ئامادەی قبوڵ کردنی دیسپلینی زیاترو دەسەڵاتی زیاتر دروست دەکات، بەر لە سەردەمی مۆدێرن سزادان تەنیا ڕووی لە کەسی تاوانبار بوو، تەنیا تاکە کەسی تاوانبار ڕووبەڕووی سزا دەبووەوە، بەڵام تەکنیکەکانی دیسپلین □ویان لە کۆی دانیشتوانە. واتە: دەسەڵانی دیسپلینی تەنیا کەسێك دیاری ناکات تاکو بیخاتە ژێر چاودێرییەوە. یاخود سزای بدات، بەڵکو هەوڵی کۆنترۆڵی کۆی کۆمەڵگە دەداتو هەموو دانیشتوان دەخاتە ژێر چاودێرییەوە، بۆ گەیشتن بە ئامانجی ملکەچ کردنو لارەملێی تاکەکانو فراوان بوونی دەسەڵاتەکەی، پێویستبوو گشت ڕەهەندێکی فەزا، زەمەنو جوڵە ڕێساو یاسایان بۆ دروست بکرێ□و کۆی گۆمەڵگە مۆنۆپۆڵ بکات.
ئێران دەوڵەتێکی پۆلیسی ئایینیە. لە ڕێگەی شەرعیەت و بنەما ئایینییەکانەوە، بنەمای پەیکەربەندی جڤات دا□□□ژ□تەوە، ئەویش بە داتاشینی سیمبول و مومارەسەکردنی دەسەڵاتی ئایینی لە ڕێگەی دیسپلینەوە.
لە دەوڵەتێکی وەکو ئێران دا، تەواوی کایەکانی دەوڵەت وەکو؛ یاسا،

سوپا، ڕۆشنبیری، پەروەردە، ئایین ...هتد خالین لە سەربەخۆی و بەتەواوی کایەی سیاسین.
دەوڵەت خاوەنی مۆنۆپۆکردنی هێزە. تەواوی دامەزراوەکانی بەشێکی دانەبڕاون لە جومگەکانی دەسەڵات وەکو "فۆکۆ" دەڵێت: لەم کاتەدا مرۆڤ دەخزێنرێتە ناو دەزگایەکی دەسەڵاتەوە، کە هەڵدەلوشێ، تێکدەشکێنێ و سەر لە نوێ بونیادی دەنێتەوە. دەوڵەتی ئێران؛ لە ڕێگەی دوونیای سیمبولەکانەوە کۆمەڵگە بوونیاد دەنێتەوە، وەکو (ڕووسەر، ڕیش، حیجاب و یەکپۆشی). لەم ڕێگەیەشەوە، مافی خۆنمایشکردنی تاکگەرایی، مافی ئازادی کەسێتی و ئایینی و ئێتنی و تەواوی سیمبولە جیاوازەکان دەسڕێتەوە و لەڕێگەی یاساوە شەرعیەت بەو پڕۆسیسە دەدات.
یاسا لەبنەڕەتدا ماسکی دەسەڵاتە، ئامرازی داڕشتنی فۆرمەکانیەتی، داپۆشینی شکڵە ڕاستینەو ناوەڕۆکیەکانی دەسەڵاتە "کە دیوی سەرکوتیەتی" لەبەر چاوی کۆمەڵگە، یاسا کەی دیوە ناشرینەکانی دەسەڵات دادەپۆشێتو ڕوویەکی جوانی درێینەی بە دروست دەکاتو سزاکانی بە ئامرازی بەرقەرار کردنی عەدالەت دەناسێنێت و ڕەوایەتیان پێدەدات، یاسا دواجار جگە لە فرمانی سەروەرو دەسەڵاتدار شتێکی تر نییە، وە هەموو لایەکیش ناچار بە ملکەچیو گوێڕایەڵی دەکات، واتە وەك ئەوەی فۆکۆ لە (مێژووی سێکس واڵیتە)دا دەڵێ: دەسەڵات یاساکانی بە پێی ویستەکانی خۆی دادەڕێژێت، پاشان گوتاری حەقیقەتی بابەتەکان بەرتەسکو سنوردار دەکات، دواتر سزا بە سەرپێچیەکان دادەنێت، دەسەڵات لە هەموکاتو جێگەکان یەکسانە، بەپێی هەندە میکانیزمی لە ڕادەبەدەر دووبارەبەوەی یاسا، حەرام کردن و سانسۆر کار دەکات ، هەروەها فۆکۆ ڕای وایە"ڕواڵەتی هەمەکی دەسەڵات لە شێوەی یاسادا پیشان دەدرێتو ئاسەوارەکانی بە ملکەچی دەناسرێت"، واتە کاتێ دەسەڵات قسە دەکات ئەوا ئەو قسەیە ڕێسایە،و فۆرمی دەسەڵات لە ڕۆڵی یاسادانەردا دەردەکەوێت، کە ئەندازیاری فۆرمسازی دەسەڵاتەو یاساکان لە چوارچێوەی بەرژەوەندیەکانی حکومەتو فرمانڕەوادا دادەڕێژرێت و دەبێت تاکەکان حورمەتی بگرن، نەك لەبەر ئەوەی ئەم یاسایانە تاکەکان دەپارێزن، بەڵکو لە جەوهەردا لەبەر ئەوەی ئەم یاسایانە قسەی دەسەڵاتن، پابەند بوون بەو یاسایانەوە بەدادپەروەری و لادانیش لێیان بەتاوان ئەژمار دەکرێت.

دووەم: مەرگی "ژینا ئەمینی " بەتاوانی لادان لە یاسا و مومارەسەکردنی مافی خۆنمایشکردنی تاکگەرایی و لابردنی ڕووسەر، هاوکاتە لەگەڵ ئەو پڕۆسێسە مێژووییەی هاوشێوەیی و وەک یەکلەکردن،

کوشتنی مافی خۆنمایشکردنی تاکگەرایی. ئەمەش دەبێتە هۆی درووستبوونی هەستی یەکگرتوویی Sense of coherence. بە جۆرێک ڕووداوەکە دیواری ئەتنی و ئایینی و ئایدۆلۆژی تێکشکاندووە و زۆرینەی گروپ و توێژەکانی کۆمەڵگە بە یەک گوتار و یەک زمانی سیاسی درووشم دەڵێنەوە.

بەڵام پێناچێت، درووستبوونی یەکگرتووی گوتاری هاوبەش، ببێتە درێژە پێدەری ناڕەزاییەکان. ئەوەی بووە بە درووستبوونی هەستی یەکگرتووی پڕۆسەسی درێژخایەنی مومارەسەرکردنی دەسەڵاتی ئایینییە لەسەر کۆمەڵگە.

ئەوەی هەستی یەکگرتووی لە ڕێگەی گوتار و سیمبولە جیا دەکاتەوە مومارەسەرکردن و خودموختاری گروپەکانی کۆمەڵگەیە. ئەمەش ڕاپەڕیوان لە ڕووی ئەتنی و جیۆپۆلیتیکەوە دابەش دەکات بە سێ گروپی جیاواز؛(فارس و ئازەری و کورد).

فارسەکان بە هەڵوەشاندنەوەی دەوڵەتی ئێران و پارچەبوونی ئێران ڕازی نابن. بەڵکو ناڕازیەتییەکانیان تەنها لە دژی ڕیساکانی دەوڵەت و شەڕی بەهاکان کورت دەبێتەوە. بەڵام کوردەکان وەکو نەتەوەیەکی ناو جوگرفیایی ئێران، زمانی سیاسی ناڕەزایەتیەکانیان دەبێتە گوتاری نەتەوەیی و ئەم ڕووداوە دەکەن بەسەرەتای سەردەمێکی تازە لە خەبات و بەگژداچوونەوەی ڕژێمی ئێرانی و دەیانەوێت خۆیان دابڕن لە ڕابردوو و دەربچن لە دۆخی ناکارایی و چەقبەستوویی.

ئاراس سەعید